

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Коротяєва І.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК 378.091.3: 81'243

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті висвітлюється проблеми формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції у студентів мовних спеціальностей. Аналізується структура та складники іншомовної комунікативної компетенції учителя/викладача іноземної мови. Виокремлюються основні групи професійно значущих комунікативних вмінь учителя/викладача іноземної мови. Пропонується система вправ для навчання професійно орієнтованого спілкування та наводяться приклади типових завдань для формування іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції у студентів мовних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійно орієнтована компетенція, навички та вміння, студенти мовних спеціальностей, вчитель іноземної мови.

Коротяева И.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ ЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

В статье освещаются проблемы формирования профессионально ориентированной коммуникативной компетенции у студентов языковых специальностей. Анализируется структура и составляющие иноязычной коммуникативной компетенции учителя/преподавателя иностранного языка. Выделяются основные группы профессионально значимых коммуникативных умений учителя/преподавателя иностранного языка. Предлагается система упражнений для обучения профессионально ориентированного общения и приводятся примеры типичных задач для формирования иноязычной профессионально ориентированной коммуникативной компетенции у студентов языковых специальностей высших учебных заведений.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессионально ориентированная компетенция, навыки и умения, студенты языковых специальностей, учитель иностранного языка.

Korotiaieva I.

*– Candidate of Science (Theory of Education), Associate Professor,
Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State
Teachers' Training University*

FORMATION OF PROFESSIONALLY ORIENTED COMMUNICATIVE COMPETENCE IN LANGUAGE DEPARTMENT STUDENTS

The article highlights the problems of forming professionally oriented communicative competence in language department students. The structure and constituents of a foreign language teacher's communicative competence are analyzed. Main groups of foreign language teacher's professionally significant communicative habits and skills are singled out. A special system of exercises for teaching professionally oriented communication is suggested; some examples of the typical tasks for forming professionally oriented communicative competence in university language students are provided, which can be efficiently used in the educational process.

Key words: *competence, competency, professionally oriented competence, habits and skills, language department students, foreign language teacher.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розширення міжкультурної комунікації в усіх сферах життєдіяльності людини та суспільства зростає соціальне замовлення на сучасну європейську професійно-методичну підготовку учителя іноземної мови. За сучасних реалій вчитель іноземної мови вирішує широке коло професійних завдань, а саме: аналіз і вибір стратегій і технологій навчання іноземної мови; інтеграція автентичних матеріалів в освітній процес; інтерпретація соціокультурних феноменів; розроблення нових видів вправ і завдань тощо [1, с. 20–21]. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти акцентується необхідність інтенсифікації процесу вивчення і викладання іноземної мови в інтересах ефективного міжнародного спілкування, якісного доступу до інформації, зростання мобільності, інтенсивної особистісної взаємодії, чого неможливо досягти без високого рівня сформованості методичної компетентності вчителя та викладача іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених проблематиці роботи. В останні роки проблеми вищої мовної професійної освіти в Україні набувають особливого значення. Державне замовлення в галузі вищої мовної професійної освіти полягає у підготовці фахівців у галузі навчання іноземних мов, здатних реалізувати свою професійну компетентність на рівні європейських вимог [7]. У навчальному процесі сьогодення домінує компетентнісний підхід у підготовці вчителів та викладачів іноземних мов і культур. Сутність компетентнісного підходу – це, зокрема, формування у студентів мовних спеціальностей професійно-орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції. Проблема

формування професійно-орієнтованої іншомовної компетенції є одним з пріоритетних напрямків сучасних досліджень в галузі методики викладання іноземних мов у вищій школі. Серед українських та російських дослідників, що вивчають різноманітні аспекти зазначеної проблеми можна назвати, насамперед, таких як Н. Волкова, Н. Майєр, С. Ніколаєва, О. Соловова, О. Тарнопольський, В. Черниш, А. Щукін та ін. Методисти та дослідники, перш за все, розрізняють поняття «компетенція» і «компетентність фахівця». Компетенція визначається як 1) сукупність знань, умінь і навичок, що формуються під час вивчення певної дисципліни; 2) здатність особистості до виконання будь-якої діяльності на основі набутих знань, сформованих навичок і вмінь. Компетентність, у свою чергу, розглядається як особливості, властивості особистості, що ґрунтуються на компетенції, і визначає здатність людини до виконання діяльності на базі набутих знань і сформованих на їх основі навичок і вмінь [3, с. 262].

Професійно-орієнтована компетенція учителя (викладача) іноземних мов – одна з основних цілей навчання у педагогічному ВНЗ та на курсах підвищення кваліфікації. **Актуальність** даного дослідження зумовлюється протиріччями між теорією та практикою впровадження сучасних методичних ідей у освітній простір лінгвістичних університетів та вищих педагогічних навчальних закладів.

Метою даної статті є проаналізувати структуру та зміст професійно-орієнтованої комунікативної компетенції викладача/учителя іноземної мови та запропонувати систему вправ і типові завдання для формування іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетенції.

Виклад основного матеріалу. Загальна структура компетентності сучасного учителя/викладача ІМ складається з наступних компетенцій:

- 1) професійна іншомовна комунікативна компетенція;
- 2) професійні компетенції (україномовна комунікативна, філологічна, психолого-педагогічна, методична);
- 3) загальні компетенції (загально-наукові, соціально-особистісні, інструментальні) [3, с. 263].

Сучасний російський методист О. Соловова приділяє велику увагу проблемі формування професійно-орієнтованої комунікативної компетенції учителя/викладача іноземної мови. Вона підкреслює, що у вчителя/викладача іноземної мови мають бути сформовані наступні навички та вміння:

- планувальні вміння;

- організаційні вміння;
- уміння у забезпеченні контролю та оцінювання;
- аналітичні вміння;
- дослідницькі вміння;
- професійно-комунікативні вміння;
- психолого-педагогічна компетенція;
- філологічна компетенція;
- особистісні характеристики [5].

Згідно з дослідженнями А. Щукіна, здатність викладача/учителя ІМ до реалізації успішної професійної діяльності включає:

- Знання в галузі:
 - дидактики;
 - психології;
 - мовознавства;
 - методики;
 - психолінгвістики;
 - інших наук, значущих для діяльності педагога;
- Володіння професійними вміннями:
 - конструктивними (відбір та організація навчального матеріалу);
 - організаційними (організація педагогом власної діяльності та діяльності учнів);
 - гносеологічними (відповідне/правильне врахування індивідуальних особливостей особистості учня/студента);
 - комунікативними (забезпечують процес педагогічного спілкування на уроці) [8].

Таким чином, професійна компетентність учителя/викладача ІМ – це інтегральна характеристика, яка визначає здатність розв'язувати професійні проблеми і типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності, з використанням знань, професійного і життєвого досвіду, цінностей і схильностей [2; 3].

Вітчизняні методисти виокремлюють чотири групи професійно значущих комунікативних вмінь учителя/викладача ІМ:

I група – вміння, зорієнтовані на самопізнання та пізнання учнів (професійно спрямоване усвідомлення учителем власного досвіду вивчення ІМ, співвідношення його з теорією і практикою навчання і проєкція отриманих даних на індивідуальні можливості учнів у певних умовах навчання).

II група – вміння, зорієнтовані на планування іншомовного спілкування (планування цілеспрямованого навчального комунікативного впливу на учнів під час підготовки до уроку).

III група – вміння, зорієнтовані на реалізацію плану іншомовного спілкування та його корекцію (залучення учнів до іншомовного спілкування, створення сприятливого мікроклімату на уроці/занятті тощо).

IV група – вміння зорієнтовані на аналіз іншомовного спілкування (самоконтроль учителя/викладача під час педагогічного спілкування, самокорекція) [3, с. 266].

Типові програми з іноземних мов для вищих навчальних закладів передбачають, серед інших, професійні цілі та завдання навчання у педагогічному ВНЗ, а саме:

професійна ціль: формувати у студентів професійну компетенцію шляхом ознайомлення їх з різними методами і прийомами навчання іноземної мови та залучення до виконання професійно орієнтованих завдань [4, с. 3].

Випускники вищих навчальних закладів серед інших завдань повинні:

- вільно користуватися англійською мовою у *професійних*, наукових та інших цілях;
- застосовувати культурологічну інформацію у *професійній* діяльності;
- використовувати власний досвід оволодіння іншомовним мовленням у викладацькій діяльності;
- демонструвати впевненість і позитивну мотивацію у користуванні іноземною мовою; усвідомлювати роль учителя як у шкільному, так і у позашкільному оточенні [4, с. 4].

У своїх дослідженнях методист О. Тарнопольський формулює професійно орієнтовані складники мети формування мовленнєвої компетенції у чотирьох видах діяльності (говорінні, письмі, читанні та аудіюванні) на різних етапах навчання у ВНЗ (на початковому, основному та просунутому етапах) [6].

Проаналізуємо, наприклад, зміст навчання іншомовного професійно орієнтованого усного мовлення:

проектувальні вміння ⇒ створювати навчальні комунікативні ситуації (НКС); виявляти потенційні труднощі в оволодінні усним мовленням; укладати і/або розробляти опори для навчання усного мовлення; укладати і/або самостійно розробляти додаткові навчальні вправи; добирати необхідні засоби мовної і немовної наочності для формулювання НКС; розробляти логіко-комунікативні плани (схеми) діалогічних фрагментів з різними комунікативними завданнями; використовувати різні види опор (вербальні, невербальні) для навчання усного мовлення в залежності від ступеня навчання,

характеру мовленнєвого матеріалу та функціонального типу монологу/діалогу;

адаптаційні ⇒ адаптувати своє мовлення до конкретних умов навчання; розпочинати вправу; управляти учнями підчас її виконання; надавати необхідні пояснення; закінчувати вправу й адекватно діяти після завершення роботи над нею; володіти виразами класного вжитку; перефразувати складні висловлювання чи текст;

організаційні ⇒ давати чіткі вказівки; надавати необхідні пояснення; демонструвати зразки невербальної поведінки; виступати в ролі ініціативного співрозмовника і залучати учнів до різних форм (діалогічної і монологічної) мовленнєвого спілкування; ставити навідні запитання для управління висловлюваннями учнів за ілюстративною опорою, при переказі чи обговоренні тексту; перебудовувати мовленнєву поведінку учнів відповідно до зміни умов навчальної ситуації тощо;

мотиваційні ⇒ стимулювати іншомовну мовленнєву діяльність учнів у говорінні в типових ситуаціях усного спілкування;

комунікативні ⇒ говорити виразно й емоційно; використовувати стратегії спілкування для зрозумілості свого мовлення; використовувати різні прийоми отримання й передачі інформації в усному мовленні; проводити уроки ІМ; розвивати й доповнювати повідомлення учня, наводячи відповідні приклади і деталізуючи основні положення; детально викладати інформацію про письменника, явище культури; виступати з підготовленим коментарем щодо окремих питань тощо;

дослідницькі ⇒ використовувати засоби інформаційних технологій, засоби активних форм навчання з метою вдосконалення умінь усного мовлення;

контролюючі ⇒ здійснювати (само)запис і коректорське прослуховування своїх висловлювань; редагувати усні (в запису) мовленнєві висловлювання; реагувати на неправильну відповідь учнів; коригувати типові (лексичні, граматичні, стилістичні) помилки учнів; мотивувати оцінку і спрямовувати учнів на виправлення помилок; встановлювати джерело (причину) помилки і пояснювати її [3, с. 273].

Загальна система вправ для навчання професійно орієнтованого спілкування включає чотири основні групи:

- 1) для навчання професійно орієнтованого говоріння (монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення);
- 2) для навчання професійно орієнтованого аудіювання;
- 3) для навчання професійно орієнтованого читання;
- 4) для навчання професійно орієнтованого письма.

Кожна група має відповідні типи та види вправ для кожного етапу навчання, які містяться не тільки у підручниках та НМК, але і розробляються самими викладачами ВНЗ.

У сучасному навчальному процесі у вищих навчальних закладах існують різноманітні форми організації вербальної професійно орієнтованої комунікації

- форма запитання-відповіді;
- лекція в системі педагогічної комунікації;
- академічна лекція;
- модуль-лекція;
- лекція-занурення;
- лекція-дискусія;
- лекція-презентація;
- лекція-самопрезентація;
- відео-лекція;
- круглий стіл;
- регламентована дискусія;
- супервізія та інтервізія [3, с. 280].

На основі аналізу сучасної методичної літератури та педагогічного досвіду вищих навчальних закладів останніх років можна запропонувати наступні типові завдання для формування іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції:

1) аналіз професійно значущої інформації з метою організації на її основі дискусії;

2) виділення комунікативних умінь, необхідних для здійснення ефективної комунікації у професійно значущих сферах спілкування;

3) обмін професійним досвідом з колегами у контексті питань, що пропонуються для обговорення;

4) робота в режимі «мозкового штурму» на основі «лотереї коротких виступів»;

5) прогнозування варіантів мовленнєвої поведінки учасників у ситуаціях професійного міжкультурного спілкування різних рівнів формальності і його симуляції (рольове/ділове програвання на основі відповідних опор);

6) зіставний аналіз подій у професійній сфері в англomовному середовищі із подібними подіями в Україні з наступним обговоренням принципів відмінностей в інтересах спеціалістів, способах розповсюдження професійно значущої інформації тощо [7; 2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз сучасного стану навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах України дає змогу констатувати, що формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції у студентів мовних спеціальностей відбувається поетапно з першого

року навчання до заключного етапу магістратури. Поетапне формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції у студентів мовних спеціальностей забезпечує їхню здатність і готовність до адекватної професійно-методичної діяльності у майбутньому, саморозвитку і самовдосконалення впродовж професійно-методичної діяльності учителя/викладача іноземної мови. Подальші напрямки дослідження ми бачимо у створенні методичної класифікації та системи типових вправ і завдань для формування іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції для кожного етапу навчання в усіх формах організації освітнього процесу у ВНЗ.

Література

1. Майєр Н. В. Концепція формування методичної компетентності у майбутніх викладачів іноземних мов у процесі самостійної роботи / Н. В. Майєр // Іноземні мови. – 2016. – № 4. – С. 20–28.

2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.

3. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції : курс лекцій : [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»]. – Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. А. та ін. / за ред. Ніколаєвої С. Ю. – К. : «Ленвіт», 2011. – 344 с.

4. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) Ж Проект / Колектив авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей (керівники), Ю. В. Головач та ін. ; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. – 2001. – 245 с.

5. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: продвинутый курс: пособие для студентов педвузов и учителей. – М. : АСТ Астрель, 2009. – 238 с.

6. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти / О. Б. Тарнопольський. – Дніпропетровськ : Видавництво ДУЕП, 2005. – 248 с.

7. Черниш В. В. Європейський досвід підготовки вчителя іноземної мови. Посібник / В. В. Черниш // Бібліотечка журналу «Іноземні мови». – 2008. – К. : Ленвіт, 2008. – Вип. 1. – 64 с.

8. Щукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам / А. Н. Щукин. – М. : Филоматис, 2008. – 187 с.

Маторина Н.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

УДК 81'367.6-112